

A ZÖLDSÉGTERMESZTÉS HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK KÉRDÉSEI BARANYA MEGYÉBEN*

BALÁZS SÁNDOR

a mezőgazdasági tudományok doktora

Zöldségtermesztési Kutatóintézet, Kecskemét

Magyarországon a zöldségtermesztés hosszú évtizedeken át sem területileg, sem módszereiben lényegesen nem változott. A századfordulótól egészen a II. világháborút követő évekig a zöldségtermesztésre a bulgár jellegű kisüzemi módszer volt a jellemző.

A nagyüzemek a felszabadulást megelőző időben zöldségtermesztéssel alig foglalkoztak. Érdeemes lenne részletesebben megvizsgálni az okokat, hogy miért nem.

Kétségtelen, hogy az okok között több olyan van, mely ma is akadály a nagyüzemi termesztés fejlesztésének. Így mindenek előtt a sokat emlegetett, de nem kellően figyelembe vett kézi munkaigényesség és a növények nagyfokú érzékenysége, a környezeti feltételek iránt. A tankönyvek, a szakirodalom ezt úgy fejezi ki, hogy a zöldségnövények zöme egyedi ápolást kíván.

A Weiss Manfred cég Klára-majori gazdasága a múltban egyik kivétel volt az előbbi megállapítás alól, mert ott az akkori időknek megfelelő korszerű öntözéssel viszonylag nagy területen zöldséget is termesztettek. Ez a nagyüzemnek tekinthető zöldségtermesztés akkor elsősorban feldolgozási célt szolgált. Az ott előállított zöldségféléket főleg szárították és azok úgy kerültek felhasználásra. Az egyébként hagyományos bulgár rendszerű termesztés évtizedeken át módszereiben, méreteiben úgyszólván semmit sem változott.

A növénytermesztésben a felszabadulást követően kezdődött el a nagyüzemi korszerű technológia kialakítása. Ennek kapcsán néhány évtized alatt a gabonafélék, kukorica és több takarmánynövény termesztése nagyüzemi módszerekkel, munkaerő felhasználása nélkül megoldottá lett.

A zöldségnövények elsősorban jellegzetes sajátosságaik miatt az akkori technikai felkészültség mellett — a felsorolt mezőgazdasági növényekhez hasonlóan — nem válhattak alkalmassá a nagyüzemi termesztésre. Az állami gazdaságokban a zöldségnövények termesztési módszereinek nagyüzemi kialakítására 1950 körül történtek az első próbálkozások. Ezek a törekvések azonban nem jártak eredménnyel, mert a módszert elsősorban a termesztő felület nagymérvű növelése jelentette, ugyanakkor a termesztés módszerei továbbra is kisüzemiek

* A Baranya megyei Akadémiai Kertészeti Napon elhangzott előadás. Pécs, 1975. június 4.

maradtak. Ennek következtében az állami gazdaságok korszerűsítési kísérletei akkor nem valósulhattak meg. Lényegében egyetlen olyan zöldségnövény van, amelynek a korszerű termesztése teljes mértékben megoldottá vált, ez a zöldborsó. Ilyen körülmények között az állami gazdaságokban főként a zöldborsó maradt meg és kisebb felületen, de lényegében veszteséggel némely más zöldségnövényt is természetnek.

Elmondhatjuk, hogy az állami gazdaságok az 1950-es évek sikertelen próbálkozásai után hosszú időre abbahagyták a zöldségtermesztés fejlesztését. A 70-es évekig a nagyüzemi technológia elemeit elsősorban a termelészövetkezetek igyekeztek kifejleszteni. A termelészövetkezetek ugyanis teljes mértékben érdekeltek voltak abban, hogy a zöldség, de más kertészeti növények is nyereséget hozzanak.

Ennek megfelelően — függetlenül egy-egy növény termesztésmódjának korszerűségétől —, csak olyan mértékben és olyan szinten termesztettek zöldségnövényeket, melyek jövedelmet hoztak. A termelészövetkezetek — hozzá kell tenni —, rendelkeztek elsősorban a hagyományos termesztési módszerek alkalmazásához szükséges munkaerővel. Noha a tsz-ekben lényegében a hagyományos módszerekkel állították elő a különböző zöldségfélét, a termesztéshez szükséges feltételek más vonatkozásban is jobban biztosítottak voltak, így lehetőségük nyílt arra, hogy fokozatosan — bizonyos technológiai elemeket —, korszerűsítsenek, gépesítsenek. Jó példa erre a dughagymás vöröshagyma termesztése. Ezt a növényt ma is dughagymáról, majdnem teljesen gépesítve termesztik körzetében. Hosszú évek során csak a termelészövetkezetekben volt lehetőség arra, hogy a teljes kézi művelést lényegében egy vegyszeres gyomirtáson és növényvédelmen alapuló gépesített technológia váltsa fel.

Az állami gazdaságok 1971-től ismételten feladatuk kapták a zöldségtermesztés műszaki fejlesztésének kidolgozását, tehát a nagyüzemi termesztés technológiájának kialakítását. Ez a megbízatás rendkívül bonyolult, összetett és növényenként eltérő feladatot jelent, melynek megoldása növényenként időben és módszereiben eltérő. Véleményem szerint az állami gazdaságokban továbbra is azon növények korszerű termesztése kerülhet bevezetésre, vagy kipróbálásra, melyeknek a technológiai elemei már teljesen gépesítettek. Így olyan adaptált technológiák, amelyek külföldön jól beváltak — megfelelő kipróbálás után — átvehetők és alkalmazhatók.

Számolni kell azonban azzal, hogy a külföldön alkalmazott technológiák hazai adaptációját a mi eltérő klímánk és ennek következtében a külföldön alkalmazott fajták nem teszik teljesen alkalmazhatóvá. Vannak növények, melyek termesztésének nagyüzemi lehetősége — a borsón kívül — már megoldott. Ilyen az egyéves, magról termesztett hagyma. Kár, hogy az így előállított hagyma beltartalmi értéke nem azonos a kétéves hagymáéval és ennek következtében az áru értékesítése még nehézségeket okoz. Megoldhatónak látszik a közeljövőben a gyök-gumós növények közül a sárgarépa, petrezselyem,

pasztinák teljes gépi művelésének bevezetése is. Itt a legnagyobb nehézségeket a géprendszerek hiánya okozza. Ugyanakkor állami gazdaságokban a növény jellege, valamint ennek következtében a technológia kidolgozatlansága miatt nem lenne értelme az étkezési paprika, saláta, retek stb. termesztésének bevezetésével foglalkozni.

A zöldségnövények egy része eddig a hagyományos palántaneveléssel került megtermesztésre. Újabban ezeknél a növényeknél mind nagyobb felületen alkalmazzák a helybenvetéses eljárást. Ez a módszer nem új, s a múltban főként azért nem alkalmazták, mert ez kevésbé járt megfelelő haszonnal, így a kisüzemek a biztonságosabb, nagyobb jövedelmet biztosító palántaneveléses eljárást alkalmazták. A munkaerőhiány olyan kényszerű helyzetet teremtett, hogy nagyüzemeinkben a helybenvetéses eljárást mind nagyobb területen alkalmazzák. Feltétlen figyelmeztetni kell a gazdaságokat arra, hogy a jövőben csak olyan mértékben szabad helybenvetéses eljárást alkalmazni, amilyen mértékben a munkaerő csökkenés azt feltétlen szükségessé teszi.

A paradicsom, fűszerpaprika kizárólagosan helybenvetéssel történő termesztése a feldolgozás számára megoldhatatlan feladatot jelent, ezen kívül a korai fagyok miatt a termesztés biztonsága is erősen csökken. Jelen körülmények között a palántanevelés és helybenvetés együttes alkalmazását is csak kényszermegoldásnak tartjuk és üzemeink részére is csak ilyen jelleggel javasoljuk.

A technológiai elemek korszerűsödése, a gépesítés, a szállítás jobb lehetőségei új hazai- és külföldi piacok jelentkezése, új feldolgozó üzemek létesítése erősen kihatottak a korábbi tájtermesztés termesztési körülményeinek alakulására is. A nagyüzemi módszerrel történő termesztéshez már nincs szükség a hagyományosan kialakult tájak korábbi kereteire. Amíg a zöldborsó termesztésének korábban speciális körzetei voltak, ma már teljesen gépesítve az ország bármely körzetében egyaránt meg lehet azt termesztetni, azonos gazdaságossággal. A tájak merev elhatároltsága a termesztési viszonyok megváltozásával lényegesen csökkent. Ennek ellenére a tájjellegű termesztésnek feltehetően még hosszú ideig lényeges szerepe lesz.

Egy-egy termesztési körzet továbbra is a közvetlen, friss fogyasztásra termesztett zöldségnövények előállításában játszik nagy szerepet. Ez az egyes körzetek eltérő ökológiai és közgazdasági együttes adottságaival magyarázható. Főként a koraiságnak a múltban is és a jövőben is nagy jelentősége van a friss fogyasztásra termelt zöldségféléknél. Ez a megállapítás azonban, ha nem is ilyen mértékben, de az ipari zöldségnövényekre is vonatkozik.

Véleményem szerint a lakosság zöldségfogyasztásában a jövőben nagy eltolódásra kell számítani a friss- és tartósított zöldségfélék arányát illetően. Ez az arányeltolódás a tartósított növények javára a nálunk fejlettebb nyugati országokban, de főleg az Egyesült Államokban már évek óta tapasztalható, s egyelőre nem lehet tudni, hogy ezek az arányok a jövőben milyen mértékben

tolódnak tovább a tartósított zöldségfélék javára. Végző soron az életszínvonal növekedése, az általános technikai fejlődés a friss zöldségfélékkel történő ellátást gyakorlatilag gátolja. Hazai adottságaink — főként energia szegénységünk — szinte megkövetelik, hogy a zöldségtermesztésben rejlő lehetőségeinket továbbra is kihasználjuk, de a hazai piac is egyelőre megköveteli a friss, korai zöldségellátás javulását. A nemzetközi gazdasági- és politikai helyzet bonyolultsága kiszámíthatatlanná teszi, hogy a munkaerő felhasználás a mezőgazdaságban a jelenlegihez mérten milyen mértékben fogy. A friss, korai zöldség előállítás mértéke pedig nagyon erősen a munkaerő helyzet függvénye. Feltételezve, hogy a közeljövőben a munkaerő további lényeges csökkenése a mezőgazdaságban nem következik be, ugyanakkor a zöldségnövények előállításának technológiája tovább korszerűsödik, úgy érzem a tájtermesztés létjogosultságát és további fennmaradását feltétlen számításba kell vennünk népgazdasági szinten is. Ilyen vonatkozásban az ország legértékesebb zöldségtermesztő körzetei továbbra is azok maradnak, amelyeknek éghajlati viszonyai, elsősorban a hőmérséklet, a legkedvezőbb. De nagyon lényeges tényező, hogy — a termesztés gazdaságos és biztonságosan megoldható legyen —, rendelkezzen a körzet öntözési lehetőséggel. Nem véletlenül alakultak ki legértékesebb körzeteink a déli megyékben, ott, ahol az öntözés lehetőségei is megvoltak. Így Csongrád, Békés és Bács-megye bizonyos részei nagy helyzeti előnnyel rendelkeztek az ország többi megyéihez viszonyítva a korai termesztést illetően.

Az utóbbi másfél évtizedben lényegében ezekben a körzetekben, de elsősorban Csongrádban még javította a zöldségtermesztés feltételeit a termálvíz jelenléte, mely majdnem ingyenes energiát biztosít a természet gazdagságok számára. Ma vitatott kérdés, hogy a termálvíz és a fólia együttes alkalmazása révén erősen visszaesett korai szabadföldi termesztés visszaállítható-e a régi méreteiben, ezekben a körzetekben, vagy a korai szabadföldi termesztést inkább más körzetekben lenne célszerű növelni. Bármennyire is kívánatos lenne továbbra is a legkedvezőbb adottságú Csongrádban, Békésben növelni a korai szabadföldi zöldségtermesztés területét, ez szinte lehetetlennek tűnik. A fejlődést tekintve ésszerűbb az egyébként is csökkenőben levő munkaerőt a fólia alatti, illetve üveg alatti zöldségtermesztés további növelésére felhasználni. Az lenne az ideális állapot és a jövő tendenciája is csak ez lehet, hogy a termesztést módszereiben mind fejlettebbé és mind intenzívebbé tegyük. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy Csongrádban pl. a jelenleginek többszörösére kellene növelni a termálvízzel fűtött berendezések területét.

Ezzel részben a ma már importtal is biztosított igen korai friss zöldség helyben megtermeszthető lenne, másrészt az előállított érték ilyen körülmények között jóval nagyobb, mint a szabadföldi termesztésben. A szabadföldi termesztést lehetőleg azokban a körzetekben kell növelni, melyek ilyen kivételes adottságokkal, mint Csongrád nem rendelkeznek. Legfeljebb arról lehetne szó, hogy a korai szabadföldi termesztésre még alkalmas és megfelelő feltételekkel rendel-

kező megyéket kötelezően Csongrád lássa el szaporító anyaggal. Ezt azonban csak akkor lehetne megvalósítani, ha megteremténék a termelő-, kereskedő-, palántanevelő üzemek közötti igen fejlett kapcsolatot.

Az elmondottakkal érzékeltetni kívántam a zöldségtermesztés néhány alapvető hazai problémáját. Ezek általánosságban az egész országra jellemzőek, ugyanígy a körzetekre és az azokon belüli gócokra is. Az egyes körzetek sajátosságai ezeket az általános érvényű megállapításokat esetleg hangsúlyozottabbá vagy lényegtelenebbé teszik. Egy-egy körzet fejlesztésének kérdései tehát lényegében azonos nehézségeket jelentenek, csupán a jellegzetes adottságok miatt lehetnek közöttük kisebb-nagyobb eltérések.

Baranya megye zöldségtermesztési helyzetének jellemzésekor elsősorban annak a többi tájtól eltérő adottságaiból kell kiindulni. Baranya természeti adottságai zöldségtermesztési szempontból részben jók, bár vannak kedvezőbb adottságú megyéink is. Maga a megye is heterogén, nem egységes adottságokkal rendelkezik. A mediterrán jelleg, az országotól eltérő hő- és csapadékviszonyokat jelent, de ez a megye nem teljes egészén érvényesül, és főként csak ott, ahol egyébként zöldséget nem nagyon lehet termeszteni. Vannak a megyének sík és vízzel ellátott területei, ahol a zöldségtermesztésnek jók a feltételei, de ezek mélyebb fekvésűek, a „legkorábbi” tájainkkal nem versenyképesek. Így a megye Csongráddal, Békéssel, Bács egyes részeivel szemben nem versenyképes, de a jó közepes adottságú megyékkel felveszi a versenyt.

A hőmérséklet ugyan kedvező a koraisághoz és a termesztéshez, azonban ez egymagában kevés. A többi tényező közül a termesztés biztonságát jelentő víz, nagyobb, összefüggő öntöző felület kialakításához nem elegendő. Vannak a megyének jól öntözhető részei. Így a mohácsi góc. Vannak ezen kívül kisebb vízű patakjai, melyekből kisebb-nagyobb terület öntözhető.

A talajviszonyok egyes részeken megfelelőek a zöldségtermesztésre, hiszen sík fekvésűek, noha kicsit mély fekvésűek, de jól öntözhetőek. E területeken öntözött zöldségnövények termesztése már hosszú ideje folyik. Jelentős azonban a megyében a domborzati viszonyok miatt zöldségtermesztésre alkalmatlan terület. Hegyes, dombos vidéken zöldséget termeszteni öntözéssel egyáltalán nem, öntözetlenül pedig csak bizonyos kultúrákat lehet. De a művelés ezeken a területeken korszerű gépi rendszerekkel úgyszólván lehetetlen. Legfeljebb házi kertekben öntözetlen borsó, paradicsom, gyökgumósok termesztése képzelhető el. Ráadásul a hegyes vidékek talajai részben túlkötöttek, eléggé kilúgozottak, így csak azok déli fekvéseiben lehet korai árut előállítani.

A természeti adottságok tehát-már részben behatárolják a zöldségtermesztés lehetőségeit. A mintegy 870 ha zöldséggel hasznosított terület ugyan megtöbbszörözhető lenne, de ha a közgazdasági adottságokat is figyelembe vesszük, erre már alig adódik lehetőség.

Baranya intenzív iparral és ezen belül jelentős bányászattal rendelkezik, így a megyében a termelési érték nagyobb hányada nem a mezőgazdaságból

származik. Közismerten nagy szerepe van a megye gabonatermesztésének és állattenyésztésének. Nagyon jelentős a szőlőtermesztés és borászat. Ugyanakkor a zöldség- és bizonyos gyümölcsfajok termesztése eléggé kis volumenű. Vannak bizonyos hagyományos kultúrák, melyek régóta ismertté tették a megyét. Így a kelkáposzta, borsó, saláta, melyet itt természetesen ismert az egész országban. Ezeket azonban nem nagy területen termesztik. A többi zöldség-növény vetésterülete pedig meglehetősen változó és nem jelentős.

Jelenleg tehát viszonylag kis termesztés, állandóan növekvő fogyasztói igény jellemzi a megye zöldségtermesztését és ellátását. Itt is mint az országban általában a zöldség gyakori témája a helyi sajtónak és sűrűn napirendjén szerepel a megye különböző szerveinek tanácskozásain.

A zöldségen belül a hajtatott primőr, továbbá a friss piaci és a konzerv-zöldség-termelés méretei és lehetőségei egyaránt eltérőek.

A hajtatott zöldségfélék iránti igény állandóan növekszik. A termesztés azonban ezt a bővülő igényt nem képes kielégíteni. Országosan sem, a megyében sem lehet a következő években, sőt évtizedekben sem a lakosság minden rétegének friss primőr zöldségigényét helyi termelésű áruval kielégíteni. Legfeljebb arról lehet szó, hogy évről-évre többet tudunk termelni és értékesíteni. Sok cikk szól arról, hogy a megye korai ellátását Csongrádból, vagy más megyékből ide szállított áruval fedezik. Ugyanakkor példaként említenek néhány üzemet, ahol fűthető berendezést létesítenek azért, hogy azokban primőr árut állítsanak elő, a megye dolgozóinak.

Sajnos, ha a termál energiáról a megyében nem tudunk gondoskodni, akkor a mai energia-költségekkel olaj, vagy más fűtőanyaggal hajtatni csak nagyon drágán lehet, s az így megtermelt árut a lakosság tekintélyes része nem tudja megvásárolni. Ezért a fűtött berendezéseket célszerűbb palánta-előállításra felhasználni, s a palántákat fűtetlen fólia, vagy szabadföldi termesztés számára átadni. A fűtés nélküli fólia alatt gazdaságosan főként kisüzemekben lehet primőr árukat termesztetni.

A korai szabadföldi termesztés lehetőségei részben az öntözés, de főként a munkaerő igény miatt behatároltak. Így a szabadföldön termesztett korai zöldség egy részét a jövőben is más megyékből kell beszerezni. A konzervipar ellátása zöldségfélékkel sok vonatkozásban attól függ, hogy milyen ütemben sikerül a borsó példájára a fontosabb zöldségnövények teljes gépi technológiáját megvalósítani.

Növényenként mérlegelve a helyzetet, a teljes szükséglet biztosítására zöldborsóból megvannak a lehetőségek, legalábbis elvileg. Önellátó lehet a megye hagymából is, s ebből a konzervipar igényeit is ki tudja elégíteni. Fel-tűnő, hogy a megye burgonyából önellátó ugyan, de korai burgonyából a szükségletet általában más megyékből szerzik be. Az adottságokat figyelembe véve főként a mohácsi körzetben a konzervbab igény szintén biztosítható lenne. E növényből elsősorban vetőmag és fajta problémák miatt látszik a termesztés

helyzete súlyosnak. Paradicsomból, uborkából egyelőre a hagyományos termesztési móddal részben lehet az igényeket friss és konzerv feldolgozásra biztosítani. Igen kedvezőtlenek a kilátások a csemegepaprika szükséglet biztosítására. Az ipari zöldségnövények közül a fűszerpaprika termesztés lehetőségei jók. Érdeemes lenne a termesztés nagyobb mérvű bővítését tervbe venni. Általában a nem korai, részben tárolásra, részben a nyári és őszi igények kielégítésére szolgáló tömegzöldségfélék előállításához a lehetőségek nagyobb részt biztosítottak. Mindent összevetve a zöldségellátás kielégítésének lehetőségei nem nagyon kedvezőek. Ahhoz azonban, hogy pontos képet kapjunk — tulajdonképpen mire képes a megye saját erejéből — ahhoz egy nagyon megalapozott felmérésre lenne szükség. Ez azt jelenti, hogy a természeti adottságoknak megfelelően pontosan fel kell térképezni az egész megyét időjárási, talaj- és vízbiztosítási lehetőségek alapján, ezt követően az egyes góccokat alkalmasságuk sorrendjében rangsorolni kell. E felmérésnek nem általánosságban „zöldségre”, hanem egyes növényekre vonatkoztatva kell készülnie. Lesznek területek, ahol csak egy, másutt több és mind kevesebb hely, ahol valamennyi zöldségnövény termesztése lehetővé válna.

Ezzel egyidejűleg meg kellene vizsgálni a megfelelőnek minősített területeken, üzemekben, hogy a zöldségtermesztéshez szükséges egyéb közgazdasági feltételek milyen mértékben biztosítottak. Itt két tényező vizsgálata szükséges, elsősorban a munkaerőé, továbbá a termesztéshez szükséges felszereltségé. Ennek szükségességét támasztanám alá azzal a példával, amelyet néhány gyenge adottságú termelőszövetkezetben más megyében tapasztaltam. Egyes termelőszövetkezetek a gazdasági nehézségekből úgy akartak kijutni, hogy a jól jövedelmezőnek ismert gombatermesztést kívánták bevezetni. Mire azonban az építkezéssel elkészültek — s ez 2—3 évbe telt — addig a gazdaság anyagilag teljesen tönkrement. Végeredményben tehát természeti- és közgazdasági tényezők együttes vizsgálata alapján lehet eldönteni, hogy egy-egy gazdaság milyen mértékben alkalmas zöldségtermesztésre, illetve mely zöldségnövényeket szabad ott termeszteni.

Az adottságokat túllépni értelmetlen, s annak előbb-utóbb csőd lehet a vége. Jó példaként említem a Gyula, Szentés környéki kistermesztőket, vagy a bulgárokat, akik olyan felületen termesztettek zöldséget, amihez az erejük, felszereltségük egy bizonyos szintű jövedelmet biztosított. Akik ezt az alapvető ökonómiai elvet nem követték, azok könnyörtelenül ráfizettek a zöldségtermesztésre.

A zöldségtermesztésnek ma üzemen kívüli és üzemen belüli feltételét egyaránt meg kell teremteni. Az üzemen kívüli problémák a központi szervek feladatát jelentik, így az irányításét, a kutatását, továbbá a kereskedelemét. Az üzemi feltételek között a munkaerő és felszereltség az elsődleges. Az üzem annál biztonságosabban és jövedelmezőbben tud zöldséget termeszteni, minél magasabbak a termés átlagai akár hagyományos, akár korszerű termesztést végez.

Végül meg kell említenem azt, hogy a zöldségtermesztésben a jövőben is számolni kell a termesztés eredményét jelentősen befolyásoló időjárási tényezővel. A tenyészidő alakulására, a koraiságra és általában a termés mennyiségének és minőségének alakulására ez még mindig igen nagy kihatással van. Ennek megfelelően a szabadban termesztett zöldségfélék esetében mindig számolni kell azzal, hogy a legalaposabban megtervezett mennyiségnél, vagy több, vagy kevesebb lesz. Ez az időjárási következmény vagy a központi szerveknél dotációban, vagy a termeszőnél a jövedelem alakulásában kisebb-nagyobb mértékű ingadozást eredményezhet. Végeredményben ez is kihat az egyes évek zöldségtermesztésének alakulására.

A zöldség egy-egy üzemben igen kevés kivételtől eltekintve, nem a fő bevételi forrás, ezért a gazdaságok hozzáállása sem a legmegfelelőbb a zöldség-növények termesztéséhez. Valamit tenni kell, hogy nagyüzemeinkben a zöldségtermesztés — bizonyos szintű eredmény elérése esetén — ösztönző legyen a gazdaságok számára, s ezt a hagyományos és korszerű termesztés esetén egyaránt biztosítani kellene. Ezzel az ösztönzési lehetőséggel sajnos egyelőre nem élünk.

Végül a fejlesztés kapcsán — ismerve a termesztés növényenkénti fejlesztésének lehetőségét — továbbra is erőteljesen szükséges támogatni a háztáji- és a kiskerti zöldségtermesztést a megyében is. E tekintetben igen sokat javult a helyzet, de központilag sokat lehet még tenni a kistermesztők lehetőségeinek további javítására.

Mindent összevetve, nehéz helyzetben vagyunk, amikor a megye zöldségfejlesztésére teszünk javaslatot. Legfontosabb feladatnak a lehetőségek alapvetően újszerű felmérését tartom. E felmérés birtokában kell a helyes arányokat az adottságoknak megfelelően kihasználni. Teljes önellátás zöldségből a jövőben sem várható a megyében, de az adottságok jobb kihasználása révén sokat lehet javítani a jelenlegi helyzeten, s ezt az országos- és helyi szervek együttes munkájával kell megoldani.